

В. І. Свірыдзенка

Беларуская мова 2

Частка 2

В. І. Свірыдзенка

Беларуская МОВА

Вучэбны дапаможнік для **2** класа
агульнаадукацыйных устаноў
з рускай мовай навучання

У дзвюх частках

Частка 2

Допущана
Міністэрствам адукацыі
Рэспублікі Беларусь

МІНСК
НАЦЫЯНАЛЬНЫ ІНСТЫТУТ АДУКАЦЫІ
2010

УДК 811.161.3(075.2-161.1)

ББК 81.2Рус-922

С24

Р э ц е н з е н т ы:

аддзел беларуска-рускіх моўных і літаратурных сувязей дзяржаўнай навукавай установы «Інстытут мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі» (доктар філалагічных навук, прафесар, дырэктар інстытута *А. А. Лукашанец*);

метадыст вышэйшай катэгорыі аддзела адукацыі Горацкага раёнага выканаўчага камітэта Магілёўскай вобласці *Т. М. Жарыкава*;

настаўнік пачатковых класаў вышэйшай катэгорыі ўстановы адукацыі «Аршанская дзяржаўная агульнаадукацыйная сярэдняя школа № 19» *С. П. Емяльянава*

Умоўныя абазначэнні:

- — правіла;
- — інфармацыя пра мову і маўленне (чытае настаўнік);
- — слоўнік;
- — заданне па развіцці маўлення;
- — дамашняе заданне;
- .. — пропуск адной літары або некалькіх літар;
- ... — пропуск слова

ISBN 978-985-465-772-1 (ч. 2)

© Свірыдзенка В. І., 2010

ISBN 978-985-465-727-1

© Афармленне. НМУ «Нацыянальны інстытут адукацыі», 2010

Цвёрдыя і мяккія зычныя гукі. Іх абазначэнне на пісьме

1. Вымавіце словы парамі. Якімі гукамі яны адрозніваюцца?

нос — нёс

воз — вёз

стол — столь

вугал — вугаль

столь — рус. *потоло́к*

Як перадаецца на пісьме мяккасць зычных гукаў?

Зычныя гукі бываюць цвёрдыя і мяккія. Мяккасць зычных гукаў на пісьме абазначаецца літарамі *е, ё, ю, я, і, ь*: *ве-расень, клён, ліпа, зязюля*.

2. Прачытайце. Вымавіце выдзеленыя словы парамі. Якія гукі адрозніваюць значэнне аднаго слова ад другога?

Мой мядзведзік мае **моду**
Перад сном паесці **мёду**.

А грыбоў жа ў **бары**!
Самі просяцца: **бяры**!

Зноў карась разводзіць **плёткі**:
— Шчупака пабілі **плоткі**.

Н. Сторажава

развóдзіць плёткі — гаварыць
няпра́ўду
ма́е мо́ду — ма́е звы́чку

Выпішыце выдзеленыя словы. Падкрэсліце літары, якія абазначаюць мяккасць зычных гукаў на пісьме.

3. Разгледзьце форзацы. Назавіце парныя па цвёрдасці-мяккасці зычныя гукі. Які гук [й']? Які гук [ў']? Вымавіце словы *гара*, *гіра*. У якім слове гук [г] цвёрды, а ў якім мяккі?

4. У радзе літар знайдзіце назвы рыб.

шчупакарплоткакунёкарась

шч..к

пл..а

к..п

а..к

к..сь

Запішыце гэтыя словы. Назавіце словы, у якіх усе зычныя гукі цвёрдыя.

Назавіце словы з мяккімі зычнымі гукамі. Падкрэсліце літары, якія абазначаюць мяккія зычныя гукі.

5. Прачытайце. Што трэба для рыбалкі?

Вось кручок, вась чарвячок,
лёска, палка — і рыбалка.
Закідай хутчэй, Міхалка.

У. Карызна

Спішыце. Падкрэсліце літары, якія абазначаюць мяккасць зычных гукаў на пісьме.

6. Прачытайце скорогаворку. Навучыцеся правільна вымаўляць яе.

Сам з сябе смяецца сом,
сом прысніў са смехам сон.

К. Камейша

Выпішыце словы, у якіх усе зычныя цвёрдыя. Назавіце словы, якія адрозніваюцца паміж сабой адным гукам.

7. Адгадайце загадку.

Сам маленькі і крывенькі,
важыць толькі грам,
ды ў рацэ, бывае, зловіць
рыбу з кілаграм.

к р ч о к у

Спішыце загадку. Падкрэсліце літары, якія абазначаюць мяккія зычныя гукі.

8. Прачытайце. Устаўце ў сказы словы з дужак.

Чмель стаіўся, сеў на ..., ад-
пачне і будзе ... (*лотаць, лётаць*).

У малога ... новенькія *лотаць*
(*Санькі, санкі*) (*Н. Сторажава*).

Якімі гукамі адрозніваюцца словы ў дужках? Пад-
крэсліце літары, якімі адрозніваюцца гэтыя словы.

9. Прачытайце верш.

Люстэрка

Ва ўсіх рыбак-дзяўчат
карп люстэраны — нарасхват.
Ці збіраецца **бяседа**,
ці гулянка ў **суседа** —
модніцы да карпа гужам:
ён люстэркам добрым служыць.

В. Зуёнак

гужам — адзін за адным
люстэрка — рус. *зэркальце*

Выпішыце выдзеленыя словы. Падкрэсліце літары,
якія абазначаюць мяккасць зычных.

10. Прачытайце прымаўку. Калі так гавораць?

Рыбка ў рацэ ды не ў руцэ.

Назавіце словы, якія адрозніваюцца адным гукам.
Назавіце зычныя гукі ў гэтых словах. Яны мяккія ці цвёрдыя?

11. Прачытайце скарагаворку. Навучыцеся правільна вымаўляць яе.

Пайшоў Сёма лавіць сома,
Соня спіць спакойна дома.
Сёме — сом, Соні — сон.

Назавіце пары слоў, якія адрозніваюцца адным гукам. Запішыце пары слоў пад дыктоўку настаўніка.

Назавіце пару слоў, якая адрозніваецца гукамі [с]—[с'].

12. Прачытайце. Адгадайце загадку. З «рассыпанных» літар складзіце слова-адгадку.

Кіёк у руцэ,
а нітка ў рацэ.

в д а у

Спішыце. Падкрэсліце літары, якія абазначаюць цвёрдыя зычныя гукі.

Зычныя гукі [д]—[дз']

13. Прачытайце скорогаворку. Навучыцеся правільна вымаўляць яе. Назавіце першы гук у словах.

Дзіма дзіўна дзяліў дыню.

14. Адгадайце загадку. Цвёрдыя ці мяккія гукі абазначаюць выдзеленыя літары?

На градзе вялізны шар
падстаўляе сонцу твар.
На граду пайду, гэты шар сарву.

б у з а р г

Запішыце загадку разам з адгадкай.

 гарбу́з

15. Вымавіце словы парамі.

гарады — у горадзе

бяда — у бядзе

вада — на вадзе

дні — дзень

Якія гукі абазначаюць выдзеленыя літары? Які з гукаў цвёрды, а які мяккі?

Гук [д] цвёрды, таму пасля літары **д** пішуцца **а, о, у, э, ы: дом, дым.**

Гук [дз'] мяккі, таму пасля **дз** пішуцца **е, ё, ю, я, і, ь: дзень, дзяўчынка.**

16. Прачытайце. Які злодзей пабываў у агародзе?

У бабулі ў агародзе
пабываў сягоння злодзей.

Ён качан капусты з'еў
і з удзячнасцю глядзеў
на бабулю і на дзеда.

— Мэ-э-э! Я смачна паабедаў.

Т. Кляшторная

Знайдзіце ў тэксце словы з гукам [дз'], выпішыце іх. Падкрэсліце **дз** разам з наступнай літарай.

17. Прачытайце. Спачатку назавіце словы з гукам [д], а потым — з гукам [дз'].

Дзіна, дыня, Дзяніс, Дана, дзюба, дом,
Даніла, дзяцел, дарога, дзень.

Запішыце пад дыктоўку настаўніка словы з [дз'].
Растлумачце правапіс вялікай літары ў словах.

18. Прачытайце. Назавіце словы з гукамі [д], [дз'].

Сапраўдны сябар не пакі-
не таварыша ў бядзе.

Спішыце. Падкрэсліце **дз** разам з наступнай лі-
тарай.

19. Паслухайце верш. Чаму дзяцей назвалі до-
брымі?

Ехалі дзеці аднойчы ў трамваі.
Месцы дарослым яны ўступалі,
дапамагалі сыходзіць старым.
— Добрыя дзеці, — казалі ўсе ім.
Т. Кляшторная

Назавіце словы, у якіх ёсць гук [дз'].

Рм Вусна адкажыце на пытанні.

1. Як трэба размаўляць у аўтобусе,
трамваі, тралейбусе, метро?

2. Каму трэба ўступаць месца ў тран-
спарце?

20. Паслухайце верш. Як Жора дапамагае дарослым? Як вы разумееце выраз: *ты для нас — апора*?

Апора

..ень без руху — нецікавы,
не люблю ся..ець без справы.
Я шпакам змайструю хатку,
маме я ўскапаю градку,
для дзядулі без сяброў
накалю гару я дроў.
Тата хваліць: «Дзякуй, Жора!
Ты для нас усіх — апора».

Запішыце выдзелены сказ. Устаўце прапушчаныя літары. Падкрэсліце літары, якія пішуцца пасля **дз**.
Выпішыце слова ветлівасці, якое сустрэлася ў вершы.

Рм Раскажыце, якія справы вы любіце рабіць разам з дарослымі.

21. Прачытайце прыказку. Чаму так гавораць?
Назавіце словы з гукамі [д], [дз'].

Садок пасадзіў — добрую справу зрабіў.

Запішыце прыказку пад дыктоўку настаўніка.

22. Адкажыце на пытанні, карыстаючыся словамі з правага слупка. Які гук вымаўляецца ў гэтых словах замест [д]?

Дзе жыве птушка?	у (гняздо)
Дзе плавае рыба?	у (вада)
Дзе расце рэдзька?	на (града)

Запішыце сказы. Растлумачце правапіс дз.

23. Прачытайце. Спішыце, устаўце д або дз.

— Калі ласка, ..якуй,
добры ..ень, —
ветлівыя словы
чую ад лю..ей.

Т. Кляшторная

Падкрэсліце дз разам з наступнай літарай.

24. Паслухайце верш. Які гук прапушчаны ў словах? Якімі літарамі трэба яго абазначыць?

Лыч задзёр у неба дзік:
дзіва — хо..іць мала..ік.
Дзік па небе не ха..іў —
дзік на градах нася..іў.

М. Чарняўскі

маладзік

Спішыце другі сказ, устаўце патрэбныя літары.
Падкрэсліце **дз** разам з наступнай літарай.

Будзьце ўважлівыя!

па-беларуску

ты́дзень
нядзё́ля

па-руску

неде́ля
воскресе́нье

25. Адгадайце загадку.

Едзе кошка на шасці ножках, сама сё-
мая (*В. Вітка*).

3 «рассыпанных» складоў састаўце і запішыце слова-адгадку.

Вымавіце па парадку гукі і назовіце літары ў сло-
ве-адгадцы.

дзень

ты

Рм Дапоўніце сказ патрэбным словам. Назавіце
словы з гукам [дз’].

Сем дзён — гэта

Запішыце сказ пад дыктоўку настаўніка. Падкрэс-
ліце ў словах літары, якія пішуцца пасля спалучэння
літар **дз**.

26. Прачытайце назвы дзён тыдня. Размясціце іх
па парадку.

Аўторак, сера..а, паня..елак, чацвер,
субота, пятніца, ня..еля.

Спішыце. Устаўце **д** або **дз**, растлумачце іх пра-
вапіс.

27. Змяніце словы ў дужках так, як патрабуе сэнс.

Цыбуля расце на (агарод).

Грушы растуць у (сад).

Вялікі завод ёсць у (горад).

 цыбу́ля

Запішыце адзін сказ на выбар. Назавіце слова з гукамі [дз’].

28. Прачытайце.

Дзве сяброўкі на гра..е

скачуць спрытна, як ні..е.

Хто прагоніць Зоську, Юльку?

Патапталі ўсю цыбульку.

Л. Фарботка

Спішыце першы сказ. Устаўце патрэбныя літары, растлумачце іх правапіс.

Зычныя гукі [т]—[ц']

29. Прачытайце загадкі, адгадайце. Знайдзіце словы з гукамі [т], [ц']. Вымавіце словы.

1. Жалезны конь, у жы-
ваце агонь, есці не просіць,
арэ, жне і косіць.

2. Не матор, а гудзіць, не
самалёт, а ляціць, не змяя, а
джаліць.

чмель

Спішыце адну загадку. У дужках запішыце адгад-
ку. Падкрэсліце **ц** разам з наступнай літарай.

30. Вымавіце словы парамі.

верталёт — на верталёце

балота — на балоце

білет — на білеце

работа — на рабоце

Якія гукі абазначаюць выдзеленыя літары? Які з
гукаў цвёрды, а які — мяккі?

Гук [т] цвёрды, таму пасля літары **т** пішуща **а, о, у, э, ы**: **лета, каты**.

Гук [ц'] мяккі, таму пасля **ц** пішуща **е, ё, ю, я, і, ь**: **лёцеўка, коцік**.

31. Прачытайце сказы.

Прыляцеў **самалёт**. На **самалёце** пры-
везлі пошту.

Касманаўты адправіліся ў **палёт**. У **па-
лёце** ўсе адчуваюць сябе добра.

Тут **шахта**, у якой здабываюць калій-
ную соль. У **шахце** працуюць шахцёры.

Выпішыце выдзеленыя словы парамі. Цвёрдыя ці
мяккія гукі абазначаюць літары **т, ц** у гэтых словах?

Знайдзіце ў сказах іншыя словы з гукам [ц'].

32. Прачытайце. Назавіце словы, у якіх ёсць гук [т] або [ц']. Як гэтыя гукі абазначаюцца на пісьме?

Села **Света** ў **ракету**,
абляцела вакол свету,
глянула на **родны край** —
каго хочаш **выбірай**.

У. Мацвееўка

Вусна змяніце выдзеленыя словы так, каб замест [т] вымаўляўся [ц’].

Рм Калі вы карыстаецеся лічылкамі? Разлічыцеся пры дапамозе гэтай лічылкі.

33. Прачытайце скорогаворку. Назавіце словы з гукамі [т], [ц’].

Коцік-каток нітак кму-
бок закаціў у куток.

Спішыце. Падкрэсліце **ц** разам з наступнай літарай адной рыскай.

34. Паслухайце скорогаворку. Назавіце словы з гукам [ц’]. Прачытайце.

— Цецярук, цецярук, дзе твая цяцера?
— Мая цяцера цецераням **цеста** ме-
сіць.

Змяніце выдзеленае слова так, каб замест [т] вымаўляўся [ц’]. Запішыце гэтыя словы.

35. Прачытайце тэкст. Калі да нас прылятаюць гракі?

Прыля..елі гракі. З вясёлым крыкам лётаю..ь яны над голымі дрэвамі. Адны шукаю..ь месцейка для гнязда, другія ладзя..ь старыя. Вунь грак нясе ў дзюбе галінку. Прыладзіў яе і паляцеў за другой. Хутка гняздо будзе гатова.

ла́дзяць — напраўляюць
ме́сцейка — рус. местёчко

Вымавіце словы з прапушчанымі літарамі. Які гук чуюцца на месцы пропускаў? Якой літарай яго трэба абазначыць?

Спішыце сказы, у якіх ёсць словы з прапушчанымі літарамі.

Падкрэсліце **ц** разам з наступнай літарай.

Гаварыце правільна

Тэлефо́н, тэлеві́зар, камп'ю́тар

36. Прачытайце лічылку. Назавіце словы, у якіх ёсць гукі [т], [ц’].

Мы купілі тэлефон,
ды ў яго згубіўся звон.
Будзем мы адпачываць,
ну, а ты — той звон шукаць.
В. Швед

Разлічыцеся пры дапамозе лічылкі.

Рм 37. Прачытайце. Вусна дапоўніце сказы патрэбнымі словамі.

Увечары ўсе адпачываюць. Дзядуля з бабуляй глядзяць Мама размаўляе па А Цімоша з татам гуляюць на

Словы для даведкі: камп’ютары, тэлевізар, тэлефоне.

Раскажыце, як вы адпачываеце.

38. Прачытайце загадку. Якія літары трэба ўставіць у словы?

Праз палі, масты, лясы
ля..яць словы-галасы.
Дзякуючы правадам
кажу..ь тут, а чую..ь там.

ле

тэ

фон

3 «рассыпанных» складоў састаўце і запішыце слова-адгадку.

Запішыце першы сказ. Падкрэсліце **ц** разам з наступнай літарай адной рыскай.

39. Прачытайце. Якія літары трэба ўставіць у словы? Растлумачце іх правапіс.

Змайстраваў старэйшы брат
мне драўляны самакат.
Усміхнуўся, кажа ён:
— Ну, давай, бяры разгон!
Хоць імча..ь і страшнавата,
не магу падво..іць брата.

М. Мятліцкі

Випішыце словы з прапушчанымі літарамі. Устаўце літары **д** або **дз**, **т** або **ц**.

Вусна змяніце выдзеленыя словы так, каб замест [т] вымаўляўся [ц'].

Гаварыце правільна

старэйшы брат	старэйшы за сястру
малодшы брат	малодшы за сястру

40. Прыдумайце новыя словы па ўзоры. Запішыце.

У з о р: *брат* — *брацік*.

самалёт — ...

верталёт — ...

білет — ...

Рм Дапоўніце сказы словамі, якія падыходзяць па сэнсе.

У Тані ёсць маленькі Дзяўчынка зрабіла яму папяровы

Запішыце сказы.

41. Паслухайце верш. Што здарылася з паштальёнам? Як дзеці дапамаглі яму? Падумайце, хто яшчэ быў удзячны дзецям, акрамя паштальёна?

Падмянілі паштальёна

Захварэў наш паштальён
і не носі..ь пошты ён.

Стаў у мамы я прасі..ь:

— Можна пошту мне насі..ь?

— Што ж, нясі, — сказала мама.

Вучні класа ўсе таксама

пошту па чарзе насілі,
паштальёна падмянілі.

Акрыяў паштальён,

быў нам вельмі ўдзячны ён.

А. Дзеружынскі

Якія літары трэба ўставіць у словы? Якія гукі абазначаюць прапушчаныя літары? Змяніце выдзеленае слова так, каб замест [т] вымаўляўся [ц'].

Спішыце першы сказ, падкрэсліце літару, якую ўставілі.

42. Прачытайце прыказку. Чаму так гавораць?

Растлумачце правапіс выдзеленых літар. Запішыце прыказку пад дыктоўку настаўніка.

Зробіш людзям дабро — і табе адгодзяць.

адгадзіць — рус. *отблагодарить, отплатить*

43. Прачытайце прыказкі. Што лягчэй зрабіць: паабяцаць ці выканаць? Якія літары трэба ўставіць у словы? Растлумачце іх правапіс.

Не так лёгка зрабіць, як сказаць.

Языкам малоць — не дровы калоць.

Спішыце прыказкі, устаўляючы патрэбныя літары.

Няпарныя цвёрдыя зычныя гукі. Праваніс слоў з імі

44. Прачытайце словы.

Жыта, джала, раніца, чапля, шэрсць, цырк, жук.

Выразна вымавіце першы гук у кожным слове. Ён цвёрды ці мяккі?

Якія літары пішуцца пасля выдзеленых літар?

Цвёрдыя зычныя гукі [р], [ж], [ш], [ч], [дж], [ц] не маюць парных мяккіх гукаў.

Пасля літар *р, ж, ш, ч, ц* і спалучэння літар *дж* пішуцца *э, о, у, а, ы*: *жолуд, рэха, цыбуля, шафа, рука, джэм.*

45. Разгледзьце стужку гукаў. Якія гукі толькі цвёрдыя і ў рускай, і ў беларускай мовах?

[р]	[ж]	[ш]	[ч]	[дж]	[ц]
-----	-----	-----	-----	------	-----

46. Дапоўніце словы ў слупках патрэбным складам ці літарай. Што абазначаюць гэтыя словы?

ба	ка	г
..ян	дуд..	..ітара
..рабан	скрып..	..услі
..лалайка	жалей..	

Выпішыце словы з няпарнымі цвёрдымі зычнымі гукамі. Назавіце гэтыя гукі. Падкрэсліце літары, якія абазначаюць няпарныя цвёрдыя зычныя гукі і галосныя пасля іх.

47. Прачытайце верш. Правільна вымавіце няпарныя цвёрдыя гукі [ч], [р].

Дударык

Сеў у полі на каменьч..ку,
узяў дудку на р..меньч..ку.
Ду-ду-ду — дуда гудзе,
полем водгалас ідзе.

В. Вітка

Спішыце першы сказ. Падкрэсліце літары, якія ўставілі, растлумачце іх напісанне.

48. Прачытайце верш. Ці правільна зайчык вывучыў ноты? Што выклікала ў вас усмешку?

Зайчыкавы ноты

У музычнай школе
зайчык дзень прабыў.

— До-рэ-мі-фасоля! —
ноты ён вучыў.

Потым ля загона
рваў стручкі за трох.

І спяваў натхнёна:

— До-рэ-мі-гарох!

В. Гардзей

Выпішыце выдзеленыя словы. Падкрэсліце літары, якія абазначаюць няпарныя цвёрдыя зычныя гукі і галосныя пасля іх.

49. Спішыце скарагаворку. Падкрэсліце літары, якія абазначаюць няпарныя цвёрдыя зычныя гукі.

Б'е баран у барабан,
барабанильчык наш баран.

А. Вольскі

50. Прачытайце скорагаворкі. Навучыцеся правільна вымаўляць іх.

Цэлы тыдзень міла-люба
грэлася пад сонцам бульба.

Шэпча, шэпча небыліцы
раніцай жыта пшаніцы.

За шырокім шэрым тынам
узрушана шуміць шыпшына (С. Шах).

тын — рус. забор

шыпшына — рус. шиповник

Выпішыце словы з няпарнымі цвёрдымі зычнымі гукамі [ж], [ш], [ц].

Падкрэсліце літары, якія абазначаюць няпарныя цвёрдыя зычныя гукі і галосныя пасля іх.

Будзьце ўважлівыя!

У беларускай мове пішам:

жыво́т

шы́шка

цэме́нт

жэ́лё

шэ́сць

цэ́х

51. Паслухайце тэкст. З чаго раней выраблялі ручнікі? Як іх упрыгожвалі?

Ручнікі ўжываюць на Беларусі з даўніх часоў. Асноўнымі іх колерамі заўсёды былі белы і чырвоны. Раней ручнікі ткалі з лёну на кроснах, упрыгожвалі вышывкай, карўнкамі. Імі карысталіся кожны дзень. Без прыгожых ручнікоў не абыходзілася ніводная важная падзея ў жыцці чалавека.

кросны — ткацкі станок
карўнкі — рус. кружево

 ручнік

Якія літары трэба ўставіць у словы? Растлумачце іх правапіс.

Выпішыце словы з прапушчанымі літарамі. Падкрэсліце літары, якія ўставілі.

52. Прачытайце верш. Для чаго мы выкарыстоўваем ручнік? Чаму пазтэса параўноўвае сонейка з ручніком?

Залаты ручнік

Росныя травінкі
падстаўляюць спінкі
залатому ручніку —
сонейку.

А. Кобец-Філімонава

Рм Дапоўніце сказы слоўнікавым словам. Запішыце.

На кухні матуля павесіла прыгожы ...
Гэты ... вышывала мая бабуля.

Падкрэсліце літары, якія абазначаюць няпарныя
цвёрдыя зычныя гукі і галосныя пасля іх.

53. Прачытайце тэкст. Як вы віншуеце матуль з днём нараджэння?

Наташ..на бабуля выш..вае прыгож..я абрусы, ручнікі. Яна навучыла і ўнучку. Дзяўчынка выш..вае сурвэтку. Наташа рыхтуе падарунак матулі да дня нараджэння.

абру́с — рус. *скáтерть*

Растлумачце правапіс прапушчаных літар. Спішыце сказы, у якіх ёсць словы з прапушчанымі літарамі. Падкрэсліце літары, якія ўставілі.

54. Прачытайце. Чаму так гавораць?

Чуж..м розумам не праж..веш.
Шануй старэйш..х, барані малодш..х.

Растлумачце правапіс прапушчаных літар. Спішыце. Падкрэсліце літары, якія ўставілі.

55. Прачытайце словы першага слупка. Які гук абазначаюць выдзеленыя літары?

цуд

цырк

цацка

білет — білецік

куст — ...

бант — ...

Прачытайце словы другога слупка. Які гук абазначаюць выдзеленыя літары?

Змяніце словы другога слупка па ўзоры. На які гук змяняецца [т] пры змякчэнні?

У беларускай мове ёсць цвёрды гук [ц] і мяккі гук [ц']. Яны не ўтвараюць пары па цвёрдасці-мяккасці.

56. Прачытайце. Выпішыце словы, у якіх літара *ц* абазначае няпарны цвёрды зычны гук. Падкрэсліце літары, якія пішуцца пасля *ц*.

Сцяна, цукар, вецер, раніца, касцёр, цэгла, сцюжа, цымбалы, цішыня.

цэгла — рус. *кирпич*

57. Прачытайце верш.

Жабіны канцэрты

На балоце, пры рацэ,
дзіўны хор дае канцэрт.

— Ква-ква-ква! —

пая балота.

Не канцэрт — адна смяхота!

— Ква-ква-ква! —

гайдае долы.

Слухайце КВАНцэрт вясёлы.

К. Камейша

Выпішыце ў адзін слупок словы з няпарным цвёрдым гукам [ц], а ў другі — словы з мяккім гукам [ц’].

58. Прачытайце. Назавіце словы з мяккім гукам [ц’].

Вось загадка для Андрэйкі:
там і шпалы ёсць, і рэйкі,
малаточкі па іх б’юць
і мелодыю вядуць.

У. Мацвеенка

Запішыце загадку разам з адгадкай. Падкрэсліце слова з цвёрдым гукам [ц].

59. Прачытайце прыказку. Якому чалавеку можна лёгка ўсё растлумачыць?

Разумнай галоўцы досыць два слоўцы.

до́сыць — дастатко́ва

Запішыце прыказку пад дыктоўку настаўніка. Падкрэсліце літару, якая абазначае мяккі гук [ц'], адной рыскай. Літару, якая абазначае няпарны цвёрды [ц], падкрэсліце дзвюма рыскамі.

60. Прачытайце. Спішыце.

Маме падарунак —

моцны пацалунак,

сястры — усмешка,

брату — пацешка.

Н. Галінойская

Падкрэсліце літару **ц**, якая абазначае мяккі гук [ц'], адной рыскай. Літару **ц**, якая абазначае няпарны цвёрды [ц], падкрэсліце дзвюма рыскамі.

Звонкія і глухія зычныя гукі. Іх абазначэнне на пісьме

Успомніце з урокаў рускай мовы _____

Якія зычныя гукі з'яўляюцца звонкімі, а якія глухімі? Прывядзіце прыклады зычных гукаў, якія вымаўляюцца з гола-сам і шумам; толькі з шумам.

61. Паслухайце словы.

борт — порт

зала — сала

дзерці — церці

жар — шар

дача — тачка

Джэк — чэк

Прачытайце словы парамі. Якія зычныя гукі ў пачатку слова вымаўляюцца звонка, а якія — глуха?

Большасць звонкіх і глухіх зычных гукаў утвараюць пары:

[б]	[б']	[г]	[г']	[д]	[дз']	[з]	[з']	[ж]	[дж]
[п]	[п']	[х]	[х']	[т]	[ц']	[с]	[с']	[ш]	[ч]

62. Разгледзьце стужку гукаў. Назавіце звонкія і глухія зычныя гукі, якія ўтвараюць пары.

63. Замяніце ў пачатку слоў звонкія гукі на парныя глухія. Запішыце словы.

Біць, дзень, баліць, борт, брама

бра́ма — рус. *воро́та*

Падкрэсліце літары, якія абазначаюць парныя глухія гукі ў пачатку слоў.

64. Прачытайце сказы. Выпішыце пары слоў, якія адрозніваюцца парнымі звонкімі–глухімі зычнымі.

Дзядзька Глеб малоціць хлеб (*Н. Сторажава*).

У гарачы дзень мы хаваемся ў цень (*Н. Сторажава*).

Ля вадзіцы блізка лёгка скача пліска (*С. Шушкевіч*).

Падкрэсліце літары, якімі адрозніваюцца гэтыя словы.

65. Паслухайце верш. Якое свята мы адзначаем у пачатку вясны? Чаму вясна ў Надзі атрымалася падобнай на матулю?

Надзя ў альбоме вясну малявала —
гожая дужа вясна паўставала.
Вобраз вясны атрымаўся жаночы:
мілая ўсмешка, чароўныя вочы,
кропкі вяснушак ля ясных вачэй,
шчокі палаюць за сонца ярчэй,
ну а на шчоках — вясёлыя ямачкі, —
Надзя пісала малюнак свой з мамачкі.

В. Жуковіч

Спішыце першы сказ. Якія гукі абазначаюць выдзеленыя літары? Назавіце парныя ім звонкія або глухія зычныя гукі.

Рм Прачытайце словы з верша, якія дапамагаюць апісаць Надзіну маму. Апішыце сваю матулю.

66. Прачытайце прыказку. Чаму так гавораць?

Матуліны рукі заўсёды мяккія.

Назавіце парныя звонкія або глухія зычныя гукі ў словах.

Запішыце прыказку.

67. Прачытайце скорогаворку. Навучыцеся хутка і правільна вымаўляць яе.

Знайшоў зайчык сайкі
акрайчык. Цешыўся зайка:
сайка-кусайка.

М. Чарняўскі

Спішыце. Падкрэсліце пару слоў, якая адрозніваецца парнымі звонкімі-глухімі гукамі. Назавіце гэтыя гукі.

68. Прачытайце словы. Правільна вымавіце гукі на месцы выдзеленых літар.

[б] [п]
грыбы — грыб

[п] [б]
рыбка — рыба

[д] [т]
плады — плод

[т] [д]
градка — града

[ж] [ш]
нажы — нож

[ш] [ж]
лыжка — лыжачка

[з] [с]
гарбузы — гарбуз

[с] [з]
казка — казачка

Як вымаўляюцца звонкія зычныя гукі перад галоснымі? Як вымаўляюцца гэтыя зычныя на канцы слоў і перад глухімі зычнымі?

Для праверкі слоў з парнымі звонкімі-глухімі зычнымі ў канцы і ў сярэдзіне слоў трэба змяніць слова так, каб пасля зычнага стаяў галосны гук: *сцежка — сцежачка, кашка — каша.*

69. Прачытайце словы. Якія літары трэба пісаць на месцы пропуску? Чаму? Спішыце пары слоў, устаўце прапушчаныя літары.

халады — хола..

арэхі — арэ..

чыжы — чы..

браты — бра..

маразы — маро..

кашы — ко..

70. Прачытайце верш. Як хлопчык дапамагаў маме пячы пірог?

З мамай мы **піро(з/х)** пяклі
так старанна, як маглі.

Маме я дапамагаў:

ёй рэцэпт услых чытаў.

Лё(з/х) на стол **піро(з/х)** духмяны,
зверху — зорачкі-бананы.

Маме зноў я **дапамо(з/х)** —
першым каштаваў **піро(з/х)**.

Т. Сучкова

Вусна змяніце выдзеленыя словы так, каб пасля зычнага стаяў галосны гук.

Выпішыце гэтыя словы, устаўце патрэбныя літары і падкрэсліце іх.

Будзьце ўважлівыя!

у рускай мове

[г]

[к]

пирога́ — пиро́г

у беларускай мове

[г]

[х]

пірага́ — піро́г

71. Прачытайце прыказкі. Чаму так гавораць?

Пакуль пірог не спёкся — гасцей не заві.

Дарагі не **абе(т/д)**, а **прыве(т/д)**.

Вусна змяніце выдзеленыя словы так, каб пасля зычнага стаяў галосны гук. Якія літары трэба ўставіць у словы?

Запішыце другую прыказку пад дыктоўку.

72. Прачытайце спалучэнні слоў. Якія літары трэба ўставіць у словы замест пропуску? Вусна падбярыце правяральныя словы.

белы гры..**(б/н)**

захварэў на гры..**(б/н)**

смачны пло..(д/т)

драўляны пло..(д/т)

ле..(з/с) на дрэва

густы ле..(з/с)

шэры ко..(д/т)

складаны ко..(д/т)

73. Прачытайце. Вусна падбярэце правэ-
рачныя словы.

Блішчаць расою ле(с/з) і долы,
у чырвані гарыць усхо(д/т).

Прачнуліся пад спеў вясёлы
і лу(г/х), і са(д/т), і агаро(д/т).

А. Вольскі

Спішыце, устайце патрэбныя літары.

74. Прачытайце словы. Якія літары трэба ўставіць на месцы пропуску? Чаму?

грыбы — гры..**кі**
лёгенькі — лё..**кі**

дзядзечка — дзя..**ька**
бяроза — бяро..**ка**

радок — ра..**кі**
піражок — піра..**кі**

Спішыце пары слоў, устаўце прапушчаныя літары.

75. Прачытайце верш. Вусна змяніце выдзеленыя словы так, каб пасля зычнага стаяў галосны гук.

Я стаю на **бера(ж/ш)ку**,
а рачулка **льецца**.
Ры(п/б)ка плавае ў вадзе,
сонейка **смяецца**.

У. Карызна

Спішыце. Устаўце ў словы патрэбныя літары.

76. Дапоўніце словы прапанаванымі літарамі.

ш									
мі	..	ка	ка	..	ка	ра	..	кі	
	с			с			ж		

	ш						ж		
ко	..	ка	но	..	ка		ч		
	с								

Якія гукі абазначаюць устаўленыя літары?

Вусна змяніце словы так, каб пасля зычнага стаяў галосны гук.

77. Прачытайце прыказку. Чаму так гавораць?

У студню вады не льюць, а ў лес дроў не вязуць.

студня — калодзеж

Назавіце ў выдзеленым слове літару, напісанне якой трэба правесці.

78. Адгадайце загадку. Спішыце. Устаўце патрэбныя літары, вусна падбярыце правярчныя словы.

Па лу(ж/ш)ку ідзе цыбаты,
уцякаюць жабяняты.
Уцякаюць жа(б/п)кі,
аж мільгаюць ла(б/п)кі.

А. Дзеружынскі

Падкрэсліце літары, якія ўставілі.

Звонкія зычныя [й], [ў], [р], [м], [м'], [н], [н'], [в], [в'], [л], [л'] не маюць парных глухіх.

Глухія зычныя [к], [к'], [ф], [ф'] не маюць парных звонкіх.

Будзьце ўважлівыя! _____

У беларускай мове

звонкія глухія

[в]

[ф]

[в']

[ф']

не ўтвараюць пары.

79. Прачытайце верш. Якія змены адбываюцца ў прыродзе з надыходам вясны? Якія фарбы выкарыстоўвае Красуня-Вясна?

Спытала Ганулька ў кветак і траў:

— Скажыце, хто **лу(з/х)** так прыгожа прыбраў?

Гаворыць дзяўчынцы вятроў гамана:

— Лугамі хадзіла Красуня-Вясна!

Спытала Ганулька ў шумных палёў:

— Хто фарбы такое пяшчоты знайшоў?

— І чуе ў **адка(з/с)** зноў такое яна:

— Палямі хадзіла Красуня-Вясна!

М. Мятліцкі

гамана́ — шум

У другім слупку знайдзіце словы з няпарнымі глукхімі зычнымі гукамі.

Вусна падбярэце да выдзеленых слоў правяральныя словы. Выпішыце выдзеленыя словы, устаўце патрэбныя літары.

80. Адгадайце загадку.

Паўз дарогі сталі ў рад
сёстры, нібы на парад,
у сукенках белых, вузкіх,
у зялёных пышных блузках.

Спішыце загадку. У дужках напішыце адгадку.
Падкрэсліце ў словах літары, напісанне якіх трэба
правяраць. Вусна падбярыце праверачныя словы.

Назавіце словы, у якіх ёсць няпарныя звонкія
зычныя гукі.

81. Прачытайце тэкст. Якія кветкі першымі расцві-
таюць вясной?

Пралеска

Яшчэ ляжыць снег у лесе, але
ўжо дзе-нідзе зелянее траўка. На
ўскрайку лесу глянула сіненькім вочкам
пралеска. Яна самая першая кветка вяс-
ны. Пралеска ветлівая ківае галоўкай на
тонкай зялёнай ножцы.

Назавіце словы з няпарнымі глухімі зычнымі гукамі.

Назавіце ў словах літары, напісанне якіх трэба правяраць.

Выпішыце словы з парнымі звонкімі—глухімі зычнымі гукамі. Падбярыце да іх праверачныя словы.

У з о р: снег — снегу.

82. Замяніце выдзеленыя словы словамі з процілеглым значэннем.

горкі перац — *салодкі перац*

густы лес — ...

шырокая рака — ...

высокае дрэва — ...

Запішыце новыя спалучэнні слоў. Падкрэсліце літары, напісанне якіх трэба правяраць. Вусна падбярыце праверачныя словы.

83. Прачытайце народную прыкмету.

Гром на голы ле(з/с) — вясна халодная.

Спішыце, устаўляючы патрэбную літару. Падкрэсліце літары, якія абазначаюць няпарныя звонкія зычныя гукі.

Падоўжаныя зычныя гукі. Іх абазначэнне на пісьме

84. Параўнайце вымаўленне слоў. У якіх словах гукі вымаўляюцца падоўжана?

камень — каменне

крыло — крылле

колас — калоссе

ноч — ноччу

Як перадаецца на пісьме падоўжанае вымаўленне зычных гукаў?

Гукі [ж], [ш], [з'], [с'], [л'], [н'], [ц'], [ч], [дз'] паміж галоснымі могуць вымаўляцца падоўжана. Падоўжанае вымаўленне гукаў на пісьме перадаецца дзвюма літарамі: *Палессе, збожжа, зацішша.*

85. Паслухайце тэкст. Назавіце прыметы вясны.

Надыход вясны

Ва ўсім адчуваўся надыход вясны. Сонечнае праменне сагравала зямлю. З да-

лёкага падарожжа вярнуліся шпакі. Усё
наваколле патанула ў птушыных спевах.

Выпішыце словы з падоўжанымі зычнымі гукамі.

86. Дапоўніце сказы патрэбнымі словамі з правага
слупка.

Сава вылятае на паляванне

Пчолы жывуць у

Перад навальніцай бывае

ноччу
зацішша
вулі

Назавіце падоўжаныя зычныя гукі ў словах.

Спішыце, падкрэсліце літары, якімі яны абазначаюцца.

87. Прачытайце прыказкі. Што з'яўляецца сапраўдным багаццем чалавека?

Навука — найлепшае бага(ц/цц)е.

Не ганарыся зва(н/нн)ем, а ганарыся ведамі.

Назавіце словы з падоўжанымі зычнымі гукамі.
Выберыце літары, якія трэба ўставіць у словы.

Запішыце словы з падоўжанымі зычнымі.

88. Прачытайце. Адгадайце загадку. Выберыце літары, якія трэба ўставіць у слова.

Стракатуха прыляцела
і на даху дома села.

Не жы(ц/цц)ё — адна марока,
як пачне трашчаць

Н. Парукаў

Запішыце апошні сказ загадкі разам з адгадкай.
Падкрэсліце літары, якія абазначаюць падоўжаны
гук [ц].

89. Вымавіце словы.

стагоддзе

паўгоддзе

суддзя

Які гук вымаўляецца падоўжана? Як падаўжэнне
гука [дз'] перадаецца на пісьме?

Запішыце словы.

Падоўжаны гук [дз'] на пісьме абазначаецца спалучэннем літар **ддз**: *разводдзе, ладдзя.*

90. Прачытайце. Устаўце ў сказы патрэбныя словы.
Назавіце падоўжаныя зычныя гукі ў словах.

Трашчыць З ... прадзіраецца з
гушчару нешта вялікае, дужае. **Выхо-**
дзіць зубр і спыняецца
ў Вялікая галава, шыро-
кія грудзі здзіўляюць сваёй
... і магутнасцю (*Паводле*
В. Вольскага).

Словы для даведкі: *задуменні, галлё, фырганнем, веліччу.*

Запішыце выдзеленыя сказы, устаўляючы патрэбныя словы. Падкрэсліце літары, якімі абазначаюцца падоўжаныя зычныя гукі на пісьме.

91. Вусна дапоўніце сказы патрэбнымі словамі.

У лесе шмат сухога Зялёным
лісцем пакрываюцца (*галля, галінкі*)

У гушчар не пранікае сонечнае
Першы сонечны ... асвятляў палянку.
(*праменне, прамень*)

Назавіце ў словах падоўжаныя зычныя гукі.

92. Прачытайце. Якія літары прапушчаны? Якія гукі яны абазначаюць?

ЛЛ

НН

Ціха і цёмна ў пушчы.
Пахне грыбамі і цві..ю.

Здалёк пачулася чвяка..е. Гэта дзікі.
Яны пакрыты чорным шчаці..ем. Галава
ў дзіка доўгая, як у сві..і.

цвіль — рус. *плесень*

Як выглядаюць дзікі? Спішыце сказы, якія даюць адказ на гэтае пытанне. Падкрэсліце літары, якія ўставілі, растлумачце іх правапіс.

93. Прачытайце. Выберыце літары, якія трэба ўставіць у словы.

Ох, і цёмна ж но(ч/чч)у ў пушчы:
ельнік стаў яшчэ гусцей.
Лось га(л/лл)ё сухое трушчыць
і чапляецца часцей.

С. Грахоўскі

Спішыце апошні сказ.

Будзьце ўважлівыя! _____

у рускай мове у беларускай мове
пішам

белорусский
класс

беларускі
клас

94. Прачытайце тэкст. Якія літары трэба ўставіць у словы? Запішыце гэтыя словы. Растлумачце іх правапіс.

На ўроках белару..кай мовы мы вучым новыя словы. На матэматыцы займаемся лічэ..ем. На ўроках фізкультуры вучні нашага кла..а любяць гуляць у валејбол. Су..ёй бывае настаўнік фізкультуры.

А самы вясёлы час у школе — гэта перапынак.

Словы з падоўжанымі зычнымі гукамі можна пераносіць на наступны радок так: *гал-лэ, га-ллэ.*

95. Паслухайце верш. Выберыце літары, якія трэба ўставіць у словы.

На лужку зарэчным гра(н/нн)е
ды вясёлае гуля(н/нн)е:
сёння нараджэ(н/нн)я дзень
адзначае авадзень.

С. Бестава

Выпішыце словы з падоўжанымі зычнымі гукамі, падзяліце іх для пераносу.

96. Разгадайце рэбус.

 вóкладка

ВО

КА

Дапоўніце сказ неабходным словам.

У падручніка па **чыта(н/нн)і** прыгожая

Спішыце сказ. Выдзеленае слова падзяліце для пераносу.

97. Прачытайце небыліцу. Расстаўце словы на свае месцы.

У гародзе цвіце рак,
пад карчом схаваўся мак.
З норкі пазірае мішка.
З вуллёў мёд цягае мышка.

Т. Тарасава

Назавіце слова з падоўжаным зычным гукам.

У якіх словах трэба праверыць правапіс парных звонкіх—глухіх зычных? Вусна падбярыце да іх правярчныя словы.

98. Прачытайце. Выберыце літары, якія трэба ўставіць у слова.

Сакавік — месяц абуджэ(н/нн)я прыроды ад зімовага сну.

Спішыце. Слова з падоўжаным зычным гукам падзяліце для пераносу.

Раздзяляльныя знакі — апостраф (') і мяккі знак (ь)

99. Прачытайце словы. Параўнайце іх вымаўленне.

пяро — пер'е	сям'я
верабей — вераб'і	куп'ё

куп'ё — рус. ко́чки

У якіх словах паміж зычным і галосным вымаўляецца гук [й]? Выпішыце гэтыя словы. Падкрэсліце літары, перад якімі пішацца апостраф.

Апостраф пішацца пасля літар, якія абазначаюць цвёрдыя зычныя гукі, перад літарамі *е, ё, ю, я, і*: *надвор'е, сур'ёзны, п'ю, аб'ява, вераб'і.*

100. Прачытайце. Правільна вымавіце словы з апострафам.

Стаіць цёплае **надвор'е**. Бабуля выйшла ў агарод і рве бур'ян. Унучкі Мар'я і Дар'я дапамагаюць ёй.

Выпішыце словы з апострафам. Падкрэсліце літары, паміж якімі пішацца апостраф. Вымавіце па парадку гукі, назавіце літары ў выдзеленым слове.

 надвор'е

101. Прачытайце народную прыкмету. Запомніце яе.

Поўня светлая і чыстая —
на добрае надвор'е.

поўня — поўны мёсяц

Запішыце сказ па памяці. Падкрэсліце літары, паміж якімі пішацца апостраф.

102. Разгадайце рэбусы і дапоўніце сказы патрэбнымі словамі.

У нас дружная

Я 7 Я

Стаіць веснавое

е
двор

103. Прачытайце. У якія словы трэба ўставіць апостраф замест кропак?

Пад..ехаў да гары Тарас.
На горку ўз..ехаў. З..ехаў раз
і за..явіў: «Круты пад..ём!
Па..едзем у аб..езд — кругом!»
А. Базілінская

Выпішыце словы з апострафам. Падкрэсліце літары, паміж якімі пішацца апостраф.

104. Прачытайце. Якія літары або знак трэба ўставіць у словы замест пропускаў? Растлумачце іх правапіс.

Паміж дрэў — дыван куп..я,
тут — зубрыная сям..я.
Бацька-зубр на мох прылё..,
аб пянёк пачухаў ро.. .
В. Коўтун

Спішыце. Падкрэсліце літары, паміж якімі пішацца апостраф.

Успомніце з урокаў рускай мовы _____

Для чаго служыць мяккі знак (**ь**)? Назавіце словы, у якіх мяккі знак абазначае мяккасць папярэдніх зычных.

105. Прачытайце сказы. Вымавіце выдзеленыя словы парамі.

1. Я **палю** кветкі разам з мамай. Увечары я **палью** іх вадой.

2. Мы з татам варым бульбу. Я **салью** яе. Калі бульба зварыцца, я **салью** вадку.

У якіх словах паміж зычным і галосным вымаўляецца гук [й]?

Назавіце літары, пасля якіх пішацца раздзяляльны **ь**.

Мяккі знак можа не толькі абазначаць мяккасць зычных гукаў на пісьме (*пісьмо, камень*). Ён можа паказваць, што паміж зычным і галосным гукімі вымаўляецца гук [й]. Тады яго называюць раздзяляльным **ь**.

106. Адгадайце загадку.

Ірву я шкодную траву з **лю**,
вадою кветкі напаю з **лью**.

...лю

...лью

Запішыце словы-адгадкі.

Падкрэсліце літары, паміж якімі пішацца раздзяляльны **ь**.

Раздзяляльны мяккі знак пішацца пасля літар **л, н, з, с, ц**, спалучэння літар **дз** перад **е, ё, ю, я, і**: **льецца, Афанасьеў, парцьеры**.

107. Прачытайце. Выпішыце словы з раздзяляльным мяккім знакам. Падкрэсліце літары, паміж якімі пішацца раздзяляльны **ь**.

Ульяна Афанасьева, пісьмо, паштальён,
льецца, вугалькі, мільён.

Рм Раскажыце аб прафесіі паштальёна. Выкарыстайце словы:

часопіс

ліст

паштоўка

газета

Як па-іншаму можна назваць ліст?

108. Прачытайце. Адгадайце загадку. Што трэба ўставіць у словы замест пропускау: раздзяляльны **ь** ці апостраф?

Што за домік без акон? Жыхароў у ім — міл..ён. Дружна, мірна з веку ў век тут адна сям..я жыве.

в е л у й

109. Дапоўніце сказы патрэбнымі словамі. Пры спісванні ўстаўце раздзяляльны **ь** або апостраф.

У Дар'і дружная Бацьку дзяўчынкі завуць Маці — Ёсць у яе сястра

Словы для даведкі: сям..я, Мікалай Васіл..евіч, Мар..я Пятроўна, Ул..янка.

110. Прачытайце прыказку. Чаму так гавораць?

І ў вераб...я свая сям...я.

Што трэба ўставіць у словы замест пропуску:
раздзяляльны **ь** ці апостраф? Запішыце прыказку
пад дыктоўку настаўніка.

111. Адгадайце загадку. Спішыце, устаўце
замест пропуску раздзяляльны **ь** або апост-
раф.

мар ка
Голас тонкі, нос доўгі.
Хто яго заб...е, сваю кроў прал...е.

112. Адгадайце загадку.

За нас раней ён **устае**
і звонкі голас падае.

Звініць настойліва, вясёла:

— Пад'ём! Цябе чакае школа.

Н. Галінойская

Запішыце слова-адгадку, падзяляючы яго для пе-
раносу. Як падзяліць для пераносу слова пад'ём?

Апостраф і мяккі знак пры пераносе не аддзяляюцца ад папярэдняй літары: *пад'ём, Уль-яна.*

113. Прачытайце. Што трэба ўставіць у словы замест пропускаў?

Паштал..*ён*, Дар..*я*, звяр..*ё*, б..*ецца*, міл..*ён*, л..*ецца*.

Выпішыце спачатку словы з раздзяляльным **ь**, потым з апострафам, падзяляючы іх для пераносу.

114. Прачытайце прыказку. Чаму так гавораць?

Напалоханая варона і **вєраб..я** баіцца.

Што трэба ўставіць на месцы пропуску? Як падзяліць выдзеленае слова для пераносу? Запішыце прыказку пад дыктоўку настаўніка.

115. Назавіце адным словам. Запішыце гэтыя словы, падзяляючы іх для пераносу.

Група зорак на небе.
Птушыная «вопратка».

пер..е
сузор..е

116. Прачытайце сказы. Словы ў дужках замяніце так, як патрабуе сэнс.

Пер'е ў *(верабей)* шэрае.
Коні сытыя *(біць)* капытамі.

Запішыце сказы, падзяляючы словы з апострафам для пераносу. Назавіце слова, якое нельга падзяліць для пераносу.

117. Спішыце сказ, устаўляючы патрэбны раздзяляльны знак. Падзяліце для пераносу выдзеленыя словы.

Кураняты з **вэраб..ямі** дружна **п..юць** вадзіцу з ямы.

118. Прачытайце легенду.

Адкуль назва горада

Там, дзе цяпер стаіць **(Г/г)омель**, пасярэдзіне ракі **(С/с)ож**, некалі было намыта шмат пяску. На беразе каля гэтага месца заўсёды стаяў чалавек. Каб плыты і лодкі не ўзбіваліся на мель, ён крыкам папярэджваў:

— Го! Мель! Го! Мель!
Вось і пайшло — (Г/г)омель.

Адкуль у горада Гомеля такая назва?

Рм Што вы ведаеце пра паходжанне назвы сваіх горада, вёскі?

Выпішыце выдзеленыя словы, растлумачце іх правапіс. Вымавіце па парадку гукі, назавіце літары ў слове *месца*. Колькі ў ім складоў?

119. Прачытайце верш. Якія літары трэба ўставіць у словы? Растлумачце правапіс **е, ё — я**.

Каб помнілі

Ад дз..доў, ад прадз..даў,
ад в..коў сівых
нам у памяць дадз..на
слава дз..н былых.
Каб мы зналі-ведалі,
як даўней жылі,
над якімі бедамі
ўзрасці змаглі.

В. Кажура

Спішыце першы сказ, устаўляючы патрэбныя літары.

120. Прачытайце пацешку. Растлумачце правапіс літар **д, дз**.

Ля ракі рыбачок-навічок
вуду жвавенька ўзяў на плячо.
Пахваліўся пры гэтым дзівак,
што ён спрытны, умелы рыбак.
Ды хваліцца не стаў рыбачок,
як сябе падчапіў на кручок.

В. Жуковіч

Спішыце выдзелены сказ. Падкрэсліце літары, якія абазначаюць няпарныя цвёрдыя зычныя гукі.

121. Прачытайце сказы. Знайдзіце ў іх словы, якія адрозніваюцца адным гукам. Якімі літарамі адрозніваюцца гэтыя словы?

1. Я свой вывадак вяду на крынічную ваду.

2. Каля саду на лавачку сяду (Н. Сто-
ражава).

122. Адгадайце загадку.

Над зямлёю, над в..дою
тр..се белай бар..дою.
А як с..нейка ўсміхнецца,
ён р..сою разал(ь/')ецца.

м у н а т

Выпішыце словы з прапушчанымі літарамі, рас-
тлумачце іх правапіс. Запішыце слова з раздзяляль-
ным знакам.

Адкажыце на пытанні

1. Як абазначаюцца гукі на пісьме?
2. Якія словы пішуцца з вялікай літары?
3. Чым адрозніваюцца гукі [ў] і [y]? Калі пішацца літара ў?
4. Як вызначыць, колькі складоў у слове?
5. Раскажыце правіла правапісу літар о, э — а ў беларускай мове. Прывядзіце прыклады.
6. Калі ў беларускай мове пішуцца літары е, ё — я? Прывядзіце прыклады.
7. Як абазначаецца мяккасць зычных гукаў на пісьме?
8. Назавіце няпарныя цвёрдыя зычныя гукі.
9. Як праверыць правапіс слоў з парнымі звонкімі ці глухімі гукі на канцы ці ў сярэдзіне слова?
10. Якія зычныя гукі ў беларускай мове могуць падаўжацца? Як абазначаюцца падоўжаныя зычныя гукі на пісьме? Прывядзіце прыклады.
11. Калі ў словах пішуцца апостраф і раздзяляльны мяккі знак?

Значэнне слова

123. Назавіце адным словам.

Асобнае памяшканне з плі- той для гатавання ежы.	<i>спальня</i>
Пакой, у якім спяць.	<i>ложак</i>
Будынак для жылля.	<i>кухня</i>
Мэбля, прызначаная для таго, каб на ёй спаць.	<i>дом</i>

 Для называння прадметаў, з'яў нава-
кольнага свету, дзеянняў, якасцей лю-
дзі карыстаюцца словамі. Кожнае сло-
ва мае пэўнае значэнне.

Успомніце! _____

У якім парадку размяшчаюцца словы
ў слоўніках.

У руска-беларускім слоўніку побач з рускім словам даецца яго пераклад на беларускую мову. У беларуска-рускім слоўніку побач з беларускім словам даецца яго пераклад на рускую мову.

124. Пры дапамозе слоўніка перакладзіце словы *ковёр, диван, дверь* на беларускую мову. Значэнне якіх слоў раскрываецца ніжэй?

1. Выраб з варсістай тканіны, які кладзецца на падлогу.

2. Мяккая мэбля са спінкай і падлакотнікамі.

3. Праём у сцяне для ўваходу і выхаду.

 дзвэ́ры

Запішыце слова *дзверы* разам з яго значэннем.

Дзверы — ...

125. Прачытайце скорогаворку. Навучыцеся хутка і правільна вымаўляць яе.

Сядзіць рак на гары,
робіць дзверы для нары.
А малыя рачкі
ловяць плотак на кручкі.

Растлумачце значэнне слова *рачкі*. Вымавіце па парадку гукі і назавіце літары ў гэтым слове.

126. Адгадайце загадку. Перакладзіце слова *прысады* на рускую мову.

Домік летні
ля прысад,
агарод і спеўны сад
часта вельмі
клічуць нас
адпачыць у вольны час.

У. Мазго

Спішыце загадку. Падкрэсліце літары, напісанне якіх трэба праверыць. Вусна падбярыце правярачныя словы.

127. Прачытайце слова. Перастаўце літары ў ім так, як падказваюць лічбы. Ці змянілася значэнне слова?

3 4 1 2
З а л а

Устаўце патрэбныя словы ў сказы:

... — гэта вялікі пакой для прыёму гасцей.

... — гэта доўгае гнуткае сцябло некаторых раслін.

128. Прачытайце. Чым адрозніваюцца словы? Ці аднолькава яны пішуцца?

за́мкі — замкі́

Вусна дапоўніце сказы.

Палацы, у якіх жывуць каралеўскія асобы, — гэта

Прыстасаванні для таго, каб зачыняць што-небудзь ключом, — гэта

129. Запішыце загадку разам з адгадкай.
Чым адрозніваюцца выдзеленыя словы?

Я з металу **рукі** маю,
карабель за нос трымаю.
А апусцяць — тры **рукі**
разгарну на дне ракі.

У. Мацвеенка

Словы, якія называюць прадметы

130. Разгледзьце малюнак.

Адкажыце на пытанні:

Што вы бачыце на малюнку?

Хто будзе дом?

Што абазначаюць гэтыя словы?

Словы для даведкі: *сцены, лесвіца, дах, вокны, кран, кранаўшчык, інжынер.*

Словы, якія называюць прадметы, адказваюць на пытанні **х т о?** **ш т о?**: *шафёр, машына, урач, цукерка.*

131. Замест кропак устаўце патрэбныя словы. Запішыце дзве групы слоў на выбар.

Мэбля (**ш т о?**): ..., ...,

Людзі (**х т о?**): ..., ...,

Птушкі (**х т о?**): ..., ...,

Посуд (**ш т о ?**): ..., ...,

Гарадніна (**ш т о?**): ..., ...,

Словы для даведкі: *вераб'і, шафа, дзяўчынка, будаўнік, ластайка, цыбуля, талерка, канапа, відэлец, ложка, сусед, грак, лыжка, морква, гарбуз.*

У з о р. Мэбля (**ш т о?**): *шафа, канапа, ложка.*

Успомніце з урокаў рускай мовы!

Да якіх слоў ставіцца пытанне **х т о?**, а да якіх — **ш т о?**

132. Прачытайце верш.

Малаток, рубанак, пілку
папрасіў я ўранні ў таты
і да вечара на славу
змайстраваў шпакоўню-хату.

І. Шуцько

Назавіце ў вершы словы, якія абазначаюць прадметы. На якія пытанні яны адказваюць?

Выпішыце выдзеленыя словы. Назавіце іх адным словам.

SLOVO.WS

 лэсвіца

133. Прачытайце і запомніце прыказкі. Пра каго можна так сказаць?

Рукі малыя ды да працы ўдалыя.

Дрэнныя тыя рукі, што не ведаюць
ніякай навукі.

Запішыце першую прыказку па памяці.

Падкрэсліце словы, якія абазначаюць прадметы.

134. Замяніце адным словам.

1. Чалавек, які працуе на будоўлі.
2. Вадзіцель аўтамабіля.
3. Рад прыступак для пад'ёму і спуску.
4. Прылада для капання зямлі.

будаўнік

рыдлёўка

лесвіца

шафёр

Запішыце словы. У дужках пастаўце да іх пытанні.

У з о р: (х т о?) *будаўнік*.

135. Выпішыце спачатку словы, якія адказваюць на пытанне х т о? Пасля выпішыце словы, якія адказваюць на пытанне ш т о?

Ручнік, кватэра, матуля, дзядуля, конь, дождж, надвор'е, птушка.

Прыназоўнік

Успомніце!

Як называюцца ў рускай мове словы, якія служаць для сувязі слоў у сказе.

па-руску
предлог

па-беларуску
прыназоўнік

136. Разгледзьце малюнкi. Дзе сядзіць грак?

Грак сядзіць ... дрэве.

Грак сядзіць ... дрэвам.

Грак сядзіць ... дрэвам.

Вусна дапоўніце сказы патрэбнымі словамі, каб іх сэнс стаў зразумелым.

Для чаго служыць прыназоўнік у сказе?

Прыназоўнікі *у, на, над, з, за, з-за, да, ад, па, пад* служаць для сувязі слоў у сказе. Яны пішуцца асобна ад іншых слоў у сказе: *Унук паехаў да бабулі.*

137. Прачытайце. Адкажыце, чаму так гавораць.

Сакавік з в..дой, красавік з трав..й, май з кветкамі.

У сакавіку куры нап..юцца з лужыны.

Спішыце сказы. Устаўце патрэбныя літары, растлумачце іх правапіс. Падкрэсліце прыназоўнікі.

Рм 138. Разгледзьце малюнак. Якая пара года намалявана?

Адкажыце на пытанні, выкарыстайце словы для даведкі.

Што паказалася **з-за** воблакаў?

Што зелянее **на** дрэвах?

Што з'явілася **на** зямлі?

Адкуль вяртаюцца птушкі?

С л о в ы д л я д а в е д к і: *сонейка, маладыя лісточкі, першая траўка, з выраю.*

Адказы запішыце. Назавіце ў сказах прыназоўнікі.

Гаварыце правільна

прыйсці са школы

пайсці ў *(на)* грыбы

пайсці ў *(на)* ягады

139. Прачытайце. Якія яшчэ прыкметы вясны вы ведаеце?

Птушкі прылятаюць у красавіку.

Краскі зацвітаюць у красавіку (*Е. Лось*).

краскі — **кветкі**

Назовіце ў сказах прыназоўнікі.

140. Прачытайце, спішыце. Устаўце па-
трэбныя літары, растлумачце іх правапіс. На-
завіце прыназоўнікі.

Засп(е/я)ваў жаваранак. З лесу павея-
ла хала(д/т)ком. Узышло на небе сонца.

Словы, якія называюць прыметы прадметаў

141. Падбярыце да слоў-назваў іх прыметы.

Журавіны	круглы, румяны салодкі, сакавіты
Вавёрка	вялікае, глыбокае, празрыстае, блакітнае
Яблык	рыжая, маленькая, жвавая, пушыстая
Возера	буйныя, чырвоныя, кіслыя, карысныя

Ад слоў з левага слупка пастаўце пытанні да слоў
з правага слупка.

Словы, якія называюць прыметы прадметаў, адказваюць на пытанні які? (якая? якое? якія?): *белы* (снег), *вясёлая* (усмешка), *лагодная* (сонейка), *цёплыя* (дні).

142. Прачытайце верш.

Я вясну маляю,
фарбаў не шкадую.
Колерам зялёным —
дрэва і палеткі,
колерам чырвоным —
сонейка і кветкі,
колерам блакітным —
неба, ручаіну.
А якую фарбу
воблачку пакіну?

П. Прануза

Якія колеры пераважаюць вясной? Якога колеру воблачка?

Выпішыце з верша ў алфавітным парадку словы-назвы колераў вясны.

143. Адгадайце загадку.

Дзяўчаткі-весьялушкі
памылі ў рэчцы стужкі,
цяпер яны не ў косах,
а сохнуць у нябёсах.

Назавіце колеры вясёлкі.

Л ё С К а
ё я в

144. Прачытайце. Дапоўніце сказы патрэбнымі словамі.

 яблык

Сцежка (я к а я?) вузкая, а дарога
Яблык (я к і?) вялікі, а вішня
Морква (я к а я?) салодкая, а цыбуля
Дрэва (я к о е?) высокае, а куст

Словы для даведкі: шырокая, горка, нізкі, маленькая.

Запішыце сказ, у якім прадметы параўноўваюцца па велічыні. Падкрэсліце словы, якія абазначаюць прыметы прадметаў.

У з о р. Сцежка вузкая, а дарога шырокая.

145. Прачытайце сказы. Выберыце з дужак словы, якія дапамагаюць апісаць летняе надвор'е.

Летам

Быў (*цёплы, халодны*) дзень. Стаяла (*сонечнае, пахмурнае*) надвор'е. Дзеці пабеглі на рэчку. Яны купаліся ў (*цёплай, сцюдзёнай*) вадзе.

Запішыце сказы. Падкрэсліце словы, якія абазначаюць прыметы прадметаў.

146. Па прыметах адгадайце, пра што гаворыцца ў загадцы.

Круглы, як мяч,
сало(*д/т*)кі, як мё(*д/т*),
зверху зялёны,
унутры чырвоны.

Запішыце загадку. Устаўце патрэбныя літары ў словы, растлумачце іх правапіс.

Па перакладным слоўніку праверце, ці правільна вы назвалі слова-адгадку.

Словы, які называюць дзеянні прадметаў

147. Да слоў з левага слупка падбярыце па сэнсе словы з правага слупка.

Дзеці (што робяць?) ...

*свішча
вые
дзьме*

Вецер (што робіць?) ...

*свеціць
грэе
прыгравает*

Сонейка (што робіць?) ...

*бегаюць
гуляюць
катаюцца*

Што абазначаюць словы правага слупка?

Словы, якія называюць дзеянні прадметаў, адказваюць на пытанні што раблю? што робіш? што зраблю? што робяць? і інш.: *чытаю, чытаеш, напішу, напішуць.*

148. Скажыце, хто як голас падае.

каркае

мяўкае

гагоча

вые

Запішыце сказы. Падкрэсліце словы, якія абазначаюць дзеянне прадмета.

У з о р. Варона каркае.

149. Прачытайце. Адгадайце загадку. Скажыце, якія словы падказалі вам адгадку.

Хто гэта?

Тра(у/ў)ку ірве, жвачку ж(у/ў)е, пошла п'е, мыкае і раве, гаспадыню заве.

Спішыце, устаўце прапушчаныя літары. Падкрэсліце словы, якія абазначаюць дзеянне прадмета. Вусна пастаўце да іх пытанні.

150. Прачытайце прыказку. Чаму так гавораць?

Справы словамі не заменіш.

Назавіце ў прыказцы слова, якое абазначае дзеянне прадмета.

Запішыце прыказку па памяці.

151. Прачытайце сказы ў парадку ўзрастання хуткасці руху.

Чалавек ідзе. Чарапаха паўзе. Машына імчыцца. Конь бяжыць.

Назавіце словы, якія абазначаюць дзеянне прадметаў.

152. Прачытайце скорогаворку.

Спрытна кроп
палоў Пракоп.
Лёг пад кропам
і захроп.

В. Вітка

кроп — рус. *укро́п*

Спішыце, падкрэсліце словы, якія абазначаюць дзеянне прадмета. Вусна пастаўце да іх пытанні.

Адкажыце на пытанні _____

1. На якія пытанні адказваюць словы, што абазначаюць прадметы?
2. На якія пытанні адказваюць словы, што абазначаюць прыметы прадметаў?
3. На якія пытанні адказваюць словы, што абазначаюць дзеянні прадметаў?
4. Для чаго служаць прыназоўнікі? Як яны пішуцца з іншымі словамі?

153. Знайдзіце сярод прапанаваных спалучэнняў слоў сказ. Па якіх прыметах вы вызначылі, што гэта сказ? Выпішыце сказ.

Таня, спячы, торт, для, свой, матуля.

Таня спякла торт для...

Таня спякла торт для сваёй матулі.

Сказ выражае закончаную думку.

Першае слова ў сказе пішацца з вялікай літары. У канцы сказа ставіцца кропка (.), пыральнік (?) або клічнік (!).

154. Выразна прачытайце верш.

- Што, сябры, для жыта трэба?
- Ну, вядома, трэба глеба.

- А для птушкі?
- Вышыня.
- А для казкі?
- Цішыня.
- Ну, а што для весялосці?
- Каб часцей бывалі госці!

М. Гелер

Знайдзіце і прачытайце сказы-пытанні. Які **знак** стаіць у канцы?

Знайдзіце і прачытайце сказы-адказы. Які **знак** стаіць у канцы гэтых сказаў?

Знайдзіце сказ, які трэба чытаць з павышанай інтанацыяй. Які **знак** стаіць у канцы гэтага сказа?

У якіх сказах больш за ўсё слоў? У якіх сказах менш за ўсё слоў?

155. Прачытайце. Колькі тут сказаў? Спішыце, правільна афармляючы сказы на пісьме.

Летам Паўлік паехаў да цёткі ў вёску там хлопчык знайшоў сабе новых сяброў яны разам лавілі ў рэчцы рыбу

156. Прачытайце. Чаму гэтыя словы нельга назваць сказам?

Расстаўце словы ў патрэбным парадку.

Прачытайце скорогаворку. Навучыцеся правільна вымаўляць яе. Растлумачце правапіс літар **у** і **ў**.

157. Прачытайце прыказкі. Якая думка выражаецца ў іх?

Адклад не ідзе на лад.

Сон на заўтра адкладзі, а справу сёння зрабі.

Колькі слоў у кожным сказе? Растлумачце правапіс слоў у прыказках.

Запішыце па памяці першую прыказку.

158. Визначце межы сказаў.

Ранкам у лесе пахнуць кветкі на розныя галасы заліваюцца птушкі

Спішыце. Пастаўце ў канцы сказаў патрэбныя знакі прыпынку.

159. Да слоў з левага слупка падбярыце словы з правага слупка.

ружы ...	спявае
шпакі ...	чытае
хлопчык ...	цвітуць
сонейка ...	спіць
дзіця ...	свеціць
дзяўчынка ...	прыляцелі

Запішыце 3 сказы (на выбар). Пра каго або пра што гаворыцца ў кожным сказе? Падкрэсліце гэтыя словы адной рыскай.

У з о р. Ружы цвітуць.

160. Дапоўніце сказы патрэбнымі словамі.

... ловіць мышэй.

... растае вясной.

... лечыць людзей.

Спішыце сказы. Пра каго або пра што гаворыцца ў кожным сказе? Падкрэсліце гэтыя словы адной рыскай. Што пра іх гаворыцца? Падкрэсліце гэтыя словы двюма рыскамі.

Рм 161. З асобных слоў складзіце сказы.

Коля, клас, спяшаўся, ў.

У, хлопчык, калідоры, настаўніцу, сустрэў.

Коля, з, ёй, павітаўся.

Запішыце сказы. Падкрэсліце словы, якія абазначаюць, пра каго гаворыцца ў сказе і што гаворыцца.

Назавіце ў сказах прыназоўнікі.

Якімі словамі можна вітацца з настаўніцай? З сябрамі?

Гаварыце правільна

Павітацца з настаўніцай, дзякаваць бабулі, дараваць сябру.

162. Размясціце радкі верша па парадку.

1. На травінках павучок

? — Прылятайце, мухі, мошкі,

? выткаў тонкі гамачок.

? і пагушкайцеся трошкі.

У першым сказе назавіце словы, якія абазначаюць, пра каго гаворыцца ў сказе і што гаворыцца.

163. З асобных слоў складзіце сказы.

Увесну, фіялка, пад, ліпаю, расцвіла.

За, раскінуўся, домам, прыгожы, парк.

Запішыце сказы. Падкрэсліце словы, якія абазначаюць, пра каго гаворыцца ў сказе і што гаворыцца.

РМ 164. Вусна дапоўніце сказы па пытаннях.

Добра сонечны днём на вуліцы.
Дзяўчынкі катаюцца (на чым?) на
Хлопчыкі гуляюць (у што?) у
Малыя гушкаюцца (на чым?) на

У другім сказе назавіце словы, якія абазначаюць, пра каго або пра што гаворыцца ў сказе і што гаворыцца.

165. Расстаўце словы ў патрэбным парадку. Запішыце сказы.

Падкрэсліце ў сказах словы, якія абазначаюць, пра каго або пра што гаворыцца ў сказе і што гаворыцца. У другім сказе назавіце прыназоўнік.

166. Прачытайце. Вызначце межы сказаў.

Надыходзяць ц..плыя дз..нькі св..ціць
ласкавае сон..йка зазел..нела маладая
траўка сп..ваюць галасістыя птушкі.

Спішыце. Назавіце ў сказах словы, якія абазначаюць, пра каго або пра што гаворыцца ў сказе і што гаворыцца.

Якія літары трэба ўставіць у словы? Растлумачце правапіс літар **е, ё — я**.

167. Прачытайце прыказкі. Чаму так гавораць?

Лета збірае, а зіма праядае.
Лянок не любіць ляноты.

Колькі слоў у сказах? Спішыце сказ з чатырох слоў. Падкрэсліце ў ім словы, якія абазначаюць, пра што гаворыцца ў сказе і што гаворыцца.

168. З асобных слоў складзіце сказы і запішыце.

Дзеці, у, лес, прыйшлі.
Тут, ландышы, цвітуць.
Прыгожа, птушкі, спяваюць.

Падкрэсліце словы, якія абазначаюць, пра каго або пра што гаворыцца ў сказе і што гаворыцца.

Адкажыце на пытанні

1. Што выражае сказ?
2. З якой літары пішацца першае слова ў сказе?
3. Якія знакі прыпынку ставяцца ў канцы сказа?

Успомніце з урокаў рускай мовы _____

З чаго складаецца тэкст?

169. Прачытайце дзве групы сказаў.

I. Мы хадзілі ў грыбы. Я сустрэла сяброўку Таню. Бабуля згатавала грыбны суп. Вавёрка збірае грыбы і запасае іх на зіму.

II. Сяргейка ўлетку часта хадзіў у грыбы. Шмат грыбоў было ў лесе. Кожны грыб ён акуратна зразаў. Хлопчык вяртаўся дамоў задаволены.

У якой групе сказы звязаны па сэнсе? Якую групу можна назваць тэкстам? Пра каго расказваецца ў тэксце?

Некалькі сказаў, звязаных паміж сабой па сэнсе, называюцца тэкстам.

170. Пастаўце сказы ў патрэбнай паслядоўнасці, каб атрымаўся тэкст.

Там яны бачылі шмат розных звяроў і птушак.

Вася прачнуўся рана.

Яны паехалі ў заапарк.

Ён устаў, паснедаў і пайшоў з татам на аўтобусны прыпынак.

Запішыце тэкст. У першым сказе падкрэсліце словы, якія абазначаюць, пра каго гаворыцца ў сказе і што гаворыцца.

171. З асобных слоў вусна складзіце сказы.

Лёня, са, вяртаўся, школы.
Раптам, убачыў, ён, кацяня,
маленькае. Яно, мяўкала, жаласна.
Хлопчык, яго, падняў, і, дамоў, прынёс. Цяпер, жыве, у, кацяня, Лёні.

Ці ўтвараюць сказы тэкст? Чаму?
Назавіце ў сказах прыназоўнікі.

172. Прачытайце тэкст. Якую ён мае назву? Колькі ў ім сказаў?

Мая градка

Я на дачы маю градку,
даглядаю сам яе.

Раскажу вам па парадку,
што на ёй цвіце-расце:
мак, часнок, гарох, салата,
па баках — і кроп, і мята.

Н. Галінойская

У якіх словах трэба праверыць правапіс парных звонкіх—глухіх зычных? Вусна падбярыце да іх правачныя словы.

173. Пастаўце сказы ў патрэбнай паслядоўнасці, каб атрымаўся тэкст.

Добра іграў на ёй камарык у арэшніку. Была ў камарыка скрыпачка. Тут і ветрык яму падпяваў, і сябры-камарыкі. Цэлы аркестр атрымаўся.

Спішыце першыя два сказы тэксту.

174. Прачытайце тэкст.

Мядзведзь любіць лавіць рыбу. Ён доўга можа сядзець у вадзе і чакаць. Вось плыве вялікі ласось. Мядзведзь лоўка хапае яго лапай і выкідае на бераг.

Пра каго расказваецца ў тэксце? Што аўтар хацеў сказаць пра мядзведзя?

3 прапанаваных загалоўкаў выберыце той, які найбольш падыходзіць да гэтага тэксту: «Мядзведзь», «Добры рыбак», «Рыбалка».

 Сказы ў тэксце аб'ядноўваюцца тэмай і галоўнай думкай.

Тэма — гэта тое, пра што гаворыцца ў тэксце.

Галоўная думка — гэта асноўнае, пра што аўтар хоча сказаць чытачу.

На тэму або галоўную думку можа ўказваць заглавак тэксту.

175. Прачытайце загаловак тэксту. Як вы думаеце, на якую тэму (пра што) гэты тэкст?

Падзяліце тэкст на сказы. Ці падказаў вам заглавак тэму тэксту?

Дружок

На лесвіцы скуголіла шчаня. я ўзяў яго і прынёс дамоў. шчаня хутка прывыкла да мяне. я назваў яго Дружок. пазней Дружок стаў маім верным сябрам.

Запішыце тэкст, правільна афармляючы сказы на пісьме.

176. Прачытайце. Якая прыказка падыходзіць да тэксту з практыкавання 175?

Чалавек без сяброў — што дрэва без каранёў.

Прыяцеля пазнаеш у няшчасці.

Лепш адзін прыяцель, чым дзесяць ворагаў.

177. Прачытайце тэкст.

Сапраўдны сябар

Быў у Мішы сабачка Шарык. Міша і Шарык заўсёды гулялі разам. Адноўчы хлопчык з сабакам пайшоў на рэчку. Міша падышоў блізка да вады. Раптам ён паслізнуўся і ўпаў у раку. Шарык кінуўся ў ваду. Ён схапіў Мішу за кашулю і пацягнуў да берага. Так Шарык выраптаваў свайго сябра.

Пра што гэты тэкст? На тэму ці на галоўную думку тэксту ўказвае заглавак? Якая прыказка з практыкавання 176 дапамагае раскрыць галоўную думку тэксту?

178. Пастаўце сказы ў патрэбнай паслядоўнасці, каб атрымаўся тэкст.

Школьнікі часта прыходзяць да яго. У нашай вёсцы жыве старэнькі дзядуля. Дзядуля вельмі ўдзячны маленькім памочнікам. Дзеці падмятаюць падлогу, носяць ваду.

Які загалавак найбольш падыходзіць да тэксту: «Дзядуля», «Маленькія памочнікі»?

Запішыце першыя два сказы тэксту.

179. Прачытайце тэкст.

Напалі на сасну чарвякі і вусені. Захварэла сасна. Пачалі жоўкнуць і асыпацца шыпулькі.

Прыляцеў да дрэва стракаты дзяцел. Потым з'явілася маленькая птушка каралёк. Яна заняла верхнія тонкія галінкі. Ніжэй прымасціліся сінічкі з чорнымі галоўкамі. Яшчэ ніжэй прыселі сініцы ў беленькіх шапачках. Калупаў дзюбай у

кары папаўзень. Усім птушкам хапіла работы.

Выратавалі дрэва санітары лесу. Сасна была ўдзячная птушкам.

шыпúлькі — рус. *игóлки* (у хвой-
ных растений)

страка́ты — рус. *пёстрый*

Пра што гэты тэкст? Які заглавак найбольш па-
дыходзіць да тэксту: «Хворая сасна», «Санітары
лесу», «Дапамога сасне»?

На што ўказвае заглавак: на тэму ці на галоўную
думку тэксту?

180. Выберыце з тэксту практыкавання 179 сказы,
якімі можна падпісаць кожны малюнак.

Рм 181. Адкажыце на пытанні да тэксту. Выкары-
стайце прапанаваныя словы.

1. Што здарылася з сасной?
2. Хто прыляцеў да сасны?
3. Што зрабілі санітары лесу?

С л о в ы д л я д а в е д к і:

1) *чарвякі і вусені, захварэла, пажойклі шыпулькі;*

2) *стракаты дзяцел, каралёк, сінічкі з чорнымі галоўкамі, сінічкі ў белых шапачках, папайзень;*

3) *выратавалі дрэва.*

182. Прачытайце прыказкі. Якая з іх падыходзіць да тэксту з практыкавання 179.

Ластаўка дзень пачынае, а салавей канчае.

Птушка малая, а карысць ад яе вялікая.

карысць — рус. *польза*

Запішыце прыказку пад дыктоўку настаўніка.

Рм 183. Вусна перакажыце тэкст практыкавання 179 па пытаннях.

184. Расстаўце словы ў патрэбным парадку, каб атрымаліся сказы.

Запішыце сказы. Правільна аформіце іх на пісьме.

Адкажыце на пытанні

1. З чаго складаецца тэкст?
2. На што можа ўказваць заглавак тэксту?

185. Прачытайце. Які загалолак можна даць вершу?

На сняданак і ў абе(д/м)
на сталае заўсёды хле(п/б).

Хле(п/б) — святыня,
хле(п/б) — бага(ц/цц)е.

Хле(п/б) у хаце —
шчасце ў хаце.

Л. Пранчак

Прачытайце сказ, у якім заключаецца галоўная думка верша. Спішыце яго. Якія літары трэба ўставіць у словы? Растлумачце іх правапіс.

186. Прачытайце. Чаму так гавораць?

Хлеб усяму галава.

Калі хочаш хлеб мець, то трэба зямлі-
цу глядзець.

Якая прыказка падыходзіць да верша з практыкавання 185 і дапамагае раскрыць яго галоўную думку? Запішыце па памяці гэтую прыказку.

187. Разгадайце рэбус.

Дапоўніце і запішыце сказ:

... — гэта праца многіх людзей.

Падкрэсліце літары, якія абазначаюць мяккія зычныя гукі.

Назавіце слова, у якім ёсць няпарныя цвёрдыя зычныя гукі.

188. Прачытайце назвы прафесій людзей. Паспрабуйце растлумачыць, што робяць людзі кожнай з гэтых прафесій.

Палявод, камбайнер, трактарыст, пекар, **мельнік**, прадавец.

Спішыце словы ў алфавітным парадку. Выдзеленае слова падзяліце на склады. Колькі гукаў і колькі літар у гэтым слове?

189. Прачытайце верш. Растлумачце правапіс прапушчаных літар.

Пшанічны к..лас — важкі самы,
ён дасп..вае ў жніўны час.
Пшанічны кол..с — шчодры самы,
частуе белым хлебам нас.

М. Чарняўскі

Спішыце першы сказ, устаўляючы прапушчаныя літары.

190. Прачытайце верш.

Чорны, белы хлеб ці здобу
еш, але не забывай
быць удзячным хлебаробу,
што вырошчваў ураджай.

А. Вольскі

Назавіце словы, у якіх ёсць няпарныя цвёрдыя зычныя гукі.

Знайдзіце і прачытайце словы, якія абазначаюць прадметы.

191. Прачытайце верш.

Павучок

Пав(у/ў)чок — ткач-ткачок,
се(у/ў) на тоненькі сучок.

Павуці(н/нн)е сваё тка(у/ў)
і на го(л/лл)ейку снаваў.

Л. Геніюш

гóллейка — галі́нкі

Якія літары трэба ўставіць у словы? Раствлумачце іх правапіс. Запішыце гэтыя словы.

Выдзеленае слова падзяліце для пераносу. Падкрэсліце ў ім літары, якія абазначаюць няпарныя звонкія зычныя гукі.

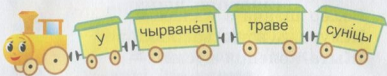
192. Прачытайце верш. Назавіце словы ў вершы, якія адрозніваюцца адным гучам.

Х..раша, х..раша
летам у б..ры —
і грыбы, і ягады
ў пры́гаршчы бяры.

А. Вольскі

Спішыце. Устаўце **о**, **э** або **а**, растлумачце іх правапіс.

193. Расстаўце словы ў патрэбным парадку, каб атрымаліся сказы.

Запішыце сказы. Падкрэсліце словы, якія абазначаюць, пра што гаворыцца ў сказе і што гаворыцца.

194. Прачытайце скорогаворку. Вызначце націскныя склады ў словах. Навучыцеся правільна вымаўляць скорогаворку.

Жнівень працаваць умеє —
жнівень жне і жнівень сее.

Н. Галіноўская

Назавіце ў скорогаворцы словы, якія абазначаюць дзеянне прадметаў.

195. Прачытайце верш, правільна вымаўляючы гукі [т], [ц'].

Ве..ер шэпча з каласамі.
Жмура..ь вочы васількі.
Жыта колецца вусамі —
ас..ярожна, матылькі!

Н. Галіноўская

Растлумачце, якія вочы ў васількоў і вусы ў жыта.
Якія літары трэба ўставіць у словы? Растлумачце іх правапіс.

196. Прачытайце сорагаворку. Навучыцеся хутка і правільна вымаўляць яе.

У чэрвені чарнеюць чарніцы
і чырванеюць суніцы.

С. Шушкевіч

Спачатку назавіце словы з мяккім гукам [ц'], а потым — з няпарным цвёрдым гукам [ц].

Назавіце словы, якія абазначаюць дзеянні прадметаў.

197. Прачытайце верш. Вусна перакладзіце слова сподак на рускую мову.

Лясныя сподачкі

Выраслі ля сце(ж/ш)кі
спо(д/т)кі-сырае(ж/ш)кі,
сподачкі ўсе новыя,
рознакаляровыя.

Смоўж з іх п(ь/')е,
сойка п(ь/')е.

Пойдзе дож(дж/ч) —
іх зноў нал(ь/')е.

В. Пчолка

Якія літары або знакі трэба ўставіць у словы?
Чаму? Спішыце другі слупок верша. Падзяліце выдзеленыя словы для пераносу.

198. Прачытайце скарагаворку. Навучыцеся хутка і правільна вымаўляць яе.

Назавіце ў сказе прыназоўнікі. Раствлумачце правяпіс выдзеленых літар.

Бяры з сабою ножык,
грыбы збірай у кошык.

Н. Мікліс

199. Прачытайце заклічку. Назавіце словы, якія абазначаюць прыметы прадметаў.

Дожджык, дожджык дробненькі,
будзь ты, дожджык, добранькі,
ліся ты ўсю ночку,
каб раслі грыбочкі.

А. Дзеружынскі

Растлумачце правапіс літар **д, дз**.

200. Прачытайце верш. Якія літары трэба ўставіць у словы? Растлумачце іх правапіс.

Но(ч/чч)у (т/ц)ёплы дождж прайшоў,
і, як (дз/д)еткі каля маткі,
ля стар(е/э)нькіх масляко(у/ў)
в(е/я)сяляцца масл(е/я)няткі.

В. Гардзей

Спішыце, устаўце патрэбныя літары.

Падкрэсліце літары, якія абазначаюць мяккасць папярэдняга зычнага гука.

201. Гульня «Ланцужкі назваў». Складзіце ланцужкі слоў. Кожнае наступнае слова павінна пачынацца з апошняй літары папярэдняга.

У з о р:

назва грыба

бара́вік

імя дзяўчынкі

Кацяры́на

школьная прылада

ало́вак

назва горада

Кле́цк

Растлумачце правапіс вялікай літары ў словах.

Слоўнікавыя словы

адка́з

вераб'і

відэ́лец

во́кладка

гарбу́з

дзвэ́ры

дзяўчы́нка

дождж

ёсць

калідо́р

кватэ́ра

ла́стаўка

ле́свіца

ме́сца

надво́р'е

рукза́к

ручні́к

сусе́д

сцю́жа

тале́рка

учо́ра

цыбу́ля

яблык

З м е с т

ГУКИ І ЛІТАРЫ

Цвёрдыя і мяккія зычныя гукі. Іх абазначэнне на пісьме	3
Зычныя гукі [д]—[дз']	9
Зычныя гукі [т]—[ц']	17
Няпарныя цвёрдыя зычныя гукі. Правапіс слоў з імі	26
Звонкія і глухія зычныя гукі. Іх абазначэнне на пісьме	36
Падоўжаныя зычныя гукі. Іх абазначэнне на пісьме	50
Раздзяляльныя знакі — апостраф (') і мяккі знак (ь)	58

СЛОВА

Значэнне слова	71
Словы, якія называюць прадметы	75
Прыназоўнік	79
Словы, якія называюць прыметы прадметаў	82
Словы, якія называюць дзеянні прадметаў	86
СКАЗ	90
ТЭКСТ	99
ПАЎТАРЭННЕ	109

Свірыдзенка, В. І.

С24

Беларуская мова : вучэб. дапам. для 2-га кл. агульнаадукац. устаноў з рус. мовай навучання. У 2 ч. Ч. 2 / В. І. Свірыдзенка. — Мінск : Нац. ін-т адукацыі, 2010. — 120 с. : іл.

ISBN 978-985-465-772-1.

УДК 811.161.3(075.2=161.1)

ББК 81.2Рус-922

SLOVO.WS

Вучэбнае выданне

Свірыдзенка Вольга Іванаўна

БЕЛАРУСКАЯ МОВА

Вучэбны дапаможнік для 2 класа
агульнаадукацыйных устаноў
з рускай мовай навучання

У дзвюх частках

Частка 2

Нач. рэдакцыйна-выдавецкага аддзела *Г. І. Бандарэнка*

Рэдактар *Л. Ф. Лейкіна*

Мастак *М. У. Мароз*

Мастацкі рэдактар *І. А. Усенка*

Камп'ютарная вёрстка *Ю. М. Галавейкі*

Карэктары *К. І. Іванова, Т. Ф. Шайко*

все учебники на www.slovo.ws

все учебники на www.slovo.ws